

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

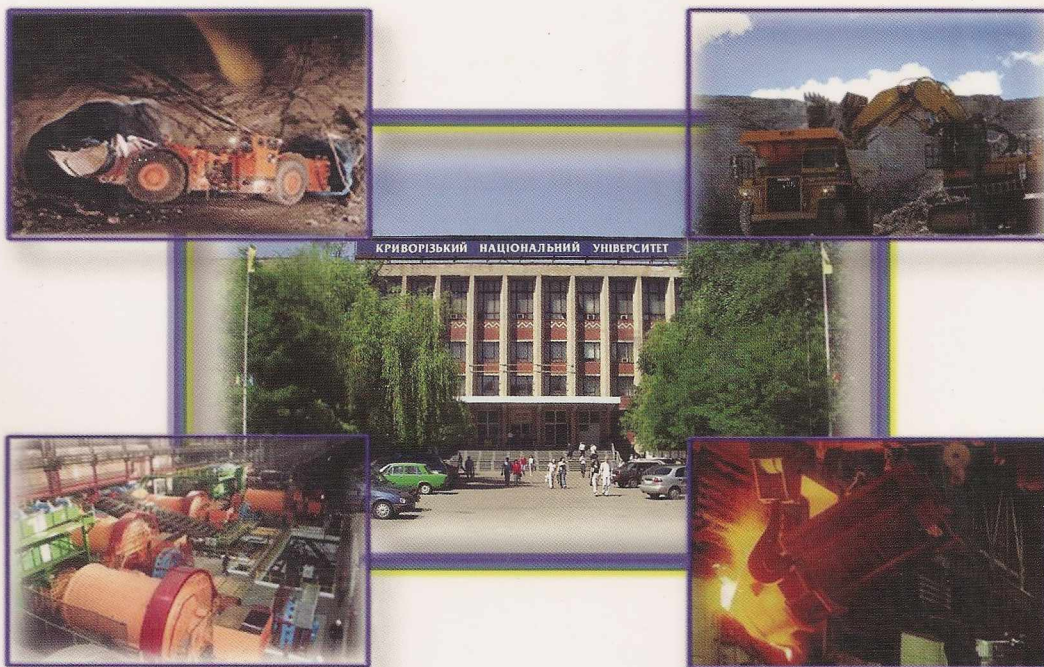
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Т о м 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 32.001

Л. В. ЗАДОРЖНА,

канд. пед. наук, доцент

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена виявленню шляхів реалізації громадянської освіти та громадянського виховання за допомогою суспільствознавчих дисциплін в сучасних умовах розвитку освіти в Україні, розробці на цій основі методики громадянського виховання і доведенню ефективності її впровадження у навчально-виховний процес.

Виховання громадянина завжди було одним з основних суспільно-політичних питань, яке вирішувалося спільнотою протягом багатьох століть на різних етапах існування інституту державної влади. Перед сучасним співтовариством ця проблема постала в умовах глобальної демократизації. Демократія XXI століття – це, передусім, виховання громадян з високим рівнем правової культури та соціальної активності, які прагнуть утвердження законслухняності та поваги до чинного законодавства, пишаються власною країною. Саме тому, як зазначено в «Програмі «Громадянська освіта» для загальноосвітніх навчальних закладів в 9 – 11 класах», «успішне існування сучасної демократії неможливе без особи, яка сповідує засадни демократичні цінності та має певний рівень соціальної компетентності» [3, с. 21]. Ефективність громадянського виховання великою мірою залежить від соціальних відносин, які склалися в суспільстві. Як відомо, стратегічною метою соціального розвитку України є формування демократичного громадянського суспільства та побудова правової держави. Тому виховання громадянина є одним з головних завдань вітчизняної системи освіти.

З 2005 року, який був проголошений Радою Європи роком громадянської освіти, українська школа реалізує проект «Громадянська освіта – Україна», що здійснюється в контексті Плану дій «Україна – ЄЕС» і має сприяти формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні. Таким чином, останнім часом педагогічною наукою та вчителями – практиками проблема пошуку шляхів і засобів громадянського виховання молоді вирішується через державну програму громадянської освіти. Громадянська освіта визначається як система виховання та навчання, спрямована на створення умов для формування глибоко усвідомленої громадянської позиції та відповідальності особи. Вона передбачає:

- набуття молодого людиною досвіду суспільно – корисної діяльності;
- орієнтацію на безперервну освіту з метою постійного підтримання власної компетентності;
- стимулювання прагнення особистості приносити користь своєму суспільству.

Вважається, що результатом громадянської освіти повинно бути: самоутвердження індивідів як суверенних членів суспільства; їхня особиста, політична та економічна відповідальність; утвердження людської гідності; неформальна та ефективна участь у громадських справах; сприяння функціонуванню конституційної демократії.

Аналіз останніх здобутків вітчизняної системи громадянського виховання дає змогу говорити про істотні позитивні зміни у реалізації зазначених завдань, серед яких можна виділити:

1. Дослідження та застосування у шкільну практику міжнародного досвіду з громадянської освіти.
2. Інтегрування елементів громадянської освіти у зміст шкільних курсів.
3. Впровадження до навчального процесу окремих навчальних курсів та факультативів: «Практичне право», «Права людини», «Громадянська освіта», «Вчимося бути громадянами», «Європейські студії».
4. Використання в процесі навчання основних засад громадянської освіти інноваційних педагогічних технологій, активних та інтерактивних методів навчання.
5. Організація позакласної та позашкільної діяльності; здійснення суспільних проектів.
6. Підготовка вчителів – слухачів курсів підвищення кваліфікації.
7. Використання вчителями та учнями відповідних вітчизняних навчально – методичних матеріалів: «Ми – громадяни України» (ред. О. Пометун), «Людина в сучасному світі»

(ред. Р. Арцишевський), «Мої і твої права» (авт. О. Пометун, Т. Ремех), «Мистецтво жити в громаді» (укл. С. Буров та ін.), «Основи громадянської освіти» (ред. П. Полянський) та ін.

Слід також зазначити, що громадянська освіта в сучасних умовах навчання розглядається як міжпредметна сфера діяльності школи. Тому завдання виховання громадянина вона виконує:

- по-перше, через введення в інваріативну частину навчального плану курсів громадянського змісту;

- по-друге, шляхом інтегрування ідей громадянської освіти у зміст навчальних предметів, передусім, освітньої галузі «Суспільствознавство». Завданнями цієї галузі є «формування в учнів критичного мислення, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів, життєвих та прикладних життєворчих, соціалізуючи, комунікативних, інтелектуально-інформаційних навичок» [1, с. 3].

Аналізуючи підходи до змісту громадянської освіти в різних країнах світу, фахівці виділяють 3 її спільні базові складові:

1. Знання про суспільство й механізми його функціонування (передусім розуміння законів, прав і обов'язків, можливостей особистої участі в життєдіяльності суспільства).

2. Уміння і навички самоствердження себе індивідом як активного громадянина (передбачає розвиток критичного мислення, формування комунікативного досвіду, ініціативи, здатності вирішувати конфліктні ситуації та ін.).

3. Демократичні гуманістичні цінності, котрі сприяють розумінню значення колективного та соціально зумовленого індивідуального життя і відповідним чином гармонізують діяльність особи, молоді людини.

У цьому розумінні основним результатом діяльності освітнього навчального закладу повинна стати не сума знань, умінь та навичок, а рівень інтелектуальної, громадянсько – правової, комунікаційної, інформаційної компетентності. При цьому знання мають стати надбанням особистісного досвіду школярів, використовуватися ними в повсякденному житті, а не лише на уроках. У державному стандарті базової і повної середньої освіти освітньої галузі «Суспільствознавство» зазначено, що такі її структурні компоненти, як історія рідного краю, історія України та всесвітня історія створюють передумови становлення творчої та незалежної особистості, її активного залучення до процесів суспільного розвитку та розуміння їх історичного значення. Отже, основна виховна мета освітньої галузі «Суспільствознавство» полягає у створенні умов для свідомої орієнтації учнів у сучасному світі, суспільстві, формування у них відповідної активної соціальної та громадянської позиції [1, с. 5]. Серед державних вимог галузі до рівня загальноосвітньої підготовки учнівської молоді є такі, що збігаються з основними ідеями громадянської освіти, а саме: формувати в учнів

- уявлення про сутність громадянського суспільства;
- знання основних ознак інститутів громадянського суспільства, його функціонування та умов існування, сфер суспільного життя; принципів і цінностей демократичного громадянського суспільства, абсолютної цінності прав і свобод людини, особистісних рис громадянина України;

- уміння взаємодіяти із суспільством та його окремими інститутами в повсякденному житті; орієнтуватись у суспільних явищах і процесах сучасного світу та давати їм власну оцінку; конструктивно – критично мислити і критично ставитися до проявів стереотипного мислення, боротися з дискримінацією [2, с. 6].

За останні роки в Україні можна спостерігати певний прогрес щодо впровадження інноваційних форм громадянського виховання та громадянської освіти у навчально-виховний процес як загальноосвітніх, так і позашкільних навчально-виховних закладів. Демократизація освітньої діяльності дає змогу педагогам використовувати різноманітні, альтернативні засоби навчання та виховання учнів. Громадянська діяльність суб'єкта може знайти виявлення у наступних видах діяльності школярів:

- у пізнавальній діяльності, пов'язаній з оволодінням інформацією про видатних людей країни, її історію, природу тощо;
- історико-етнографічній пошуковій діяльності;
- вивчення історії свого села, міста чи вулиці, топоніміки місцевості;

- дослідженні, обліку історичних пам'яток, похованих предків;
- збиранні предметів давнини, записуванні традицій, звичаїв, пісень, легенд, прислів'їв та інших видів народної творчості;
- догляді за пам'ятниками, могилами тощо.

Результативність системи громадянського виховання великою мірою зумовлюється тим, наскільки ті чи інші форми, методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді. Чим доросліші вихованці, тим більші їхні можливості щодо критично-творчого мислення; здатності до самоактивності, творчості, самостійності; усвідомлення власних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення. Серед ефективних педагогічних форм громадянського виховання старшокласників у позакласній та позашкільній виховній практиці можна навести такі: зустрічі з представниками влади та працівниками правоохоронних органів; конкурси на кращий лист народному депутатові, голові міської/селищної ради; конкурси плакатів на громадянознавчу тематику; пішохідні екскурсії на тему: «Довкілля в якому я живу»; суспільні проекти школярів «Громадянин»; суспільно-політичні дискусії старшокласників, різноманітні екологічні акції тощо. Суспільні заходи, участь у спортивних змаганнях, клубах, групах за інтересами надають можливість школярам спільно досягати загальних цілей, вимагають від них вибору лідерів та прийняття важливих рішень. Безпосередня участь у житті школи надає можливість майбутнім активним громадянам: виступати у ролі партнерів громадського життя, не втрачаючи власної індивідуальності; набувати необхідних навичок колективної співпраці; розвивати організаторські вміння та збагачувати досвід самоорганізації і самоуправління; ознайомлюватися з різними способами вирішення питань; оцінювати власну діяльність під кутом зору особистих принципів та інтересів, потреб громади та країни; стимулювати інтерес до вивчення основ суспільного устрою.

З метою формування у вихованців практичних громадянських вмінь та навичок необхідно ширше впроваджувати демократичні норми організації шкільного життя. Задля ефективного здійснення системи громадянської освіти та виховання у школі організація самоуправління повинна відповідати певним вимогам. Особливу увагу педагогам слід звертати на внутрішній зв'язок шкільного самоуправління з практикою громадянського життя, на відповідну підготовку і компетентність учителів та шкільної адміністрації у справі запровадження демократичного стилю керівництва, на співпрацю із засобами масової інформації, громадськими організаціями, місцевою владою задля здійснення важливого соціального призначення – виховання демократичного громадянина. Найбільш розповсюдженими формами реалізації шкільного та учнівського самоврядування у вітчизняній освітньо-виховній системі є учнівська рада, учнівський конгрес, шкільні ЗМІ, учнівська громадська приймальня, шкільна республіка, прес-конференції шкільної адміністрації, шкільний банк тощо.

Таким чином, широка тематична палітра різноманітних виховних форм у позакласній роботі дає можливість відзначити достатньо високі можливості цієї сфери у процесі громадянського становлення учнівської молоді. У цьому зв'язку велике значення має практична спрямованість діяльності учнів у місцевій громаді, її орієнтація на суспільно-корисні справи, а також участь школярів у розробленні та практичному втіленні власних соціальних проектів, проведення благодійних акцій, історична пошукова робота. Для забезпечення умов становлення громадянських компетентностей учнівської молоді необхідна практика самостійного вирішення проблеми на відповідному для старшого шкільного віку рівні.

Найбільш ефективними є такі форми громадянського виховання школярів, які виводять учнів за стіни школи, прилучають їх до діяльності спільно з громадськими організаціями, до виконань завдань молодіжних організацій, вияву ініціативи щодо самостійних корисних суспільних справ. Особливо актуальні в цьому плані ігрові методики, проектувальні технології, що забезпечують розширення позитивного соціокультурного досвіду учнів. Виправдовують себе своєрідні ігри, в яких старшокласники виконують ролі організаторів, керівників, розпорядників, органи самоврядування, створені на виборній основі тощо. Як зазначається у проекті «Концепції громадянської освіти та виховання в Україні» [4]: «Мотивованість до участі

у суспільно-політичному житті – одне з найважливіших завдань освіти для демократії. Україна сьогодні ще не має досвіду демократичних традицій, участі громадян у прийнятті рішень, у суспільно-політичних процесах, громадських організаціях та асоціаціях для захисту своїх прав та обстоювання інтересів». Шляхами реалізації цих завдань можуть бути: – розробка та впровадження навчальними закладами власних планів-проектів «Демократична школа», програм «Удосконалення шкільного життя», «Школа як демократичний проект», «Демократизація у вищому навчальному закладі» тощо; – включення учнів та студентів до вирішення реальних проблем, розробки проектів щодо вивчення та розв'язання локальних проблем шляхом залучення до співпраці громадських організацій, громад мікрорайонів, де розташований навчальний заклад, щоб надати змогу молоді набути відповідного досвіду; – розвиток позанавчальної діяльності; – організація клубів, асоціацій, проектів для збору інформації та розв'язання реальних проблем; надання учням та студентам можливості формувати навички самоврядування, створення об'єднань, асоціацій, груп за інтересами. Впровадження окремого курсу «Громадянська освіта», варіативних модулів, які можна включати в існуючі предмети, потребує розробки науково-методичного забезпечення, посібників, навчальних програм, методичних матеріалів. Необхідно створити навчально-методичні та ресурсні центри для збору та узагальнення існуючих матеріалів, тиражування відповідних видань, а також опрацювання виховних інновацій, апробацію нових технологій на експериментальних майданчиках, поширення передового досвіду. Поширенню ідей громадянської освіти сприятиме організація просвітницьких заходів для батьків з метою впровадження демократичних гуманістичних методів сімейного виховання.

Таким чином, сучасні педагогічні форми громадянського виховання школярів забезпечують підготовку учнівської молоді до життя у правовій державі, сприяють формуванню в учнів базових соціальних компетентностей, їхньому активному залученню в соціальне життя, розвитку важливих життєвих навичок критичного мислення, дискусії, співробітництва, переговорів, прийняття рішень, взаємодії з представниками влади, засобами масової інформації, однолітками, батьками, громадськістю. Громадянська спрямованість навчально-виховного процесу дає можливість реально впливати на становлення конкретних життєвих компетентностей учнівської молоді як на уроці, так і в позакласній діяльності, розширює діапазон виявлення його здібностей, збільшує можливість кожного випускника школи зайняти гідне становище у суспільстві та виявити свою свідому громадянську активність.

Література

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Історія в школах України. – 2004. – № 2. – С. 2 – 7.
2. Кендзьор П. Основні напрями громадянського становлення учнівської молоді у вітчизняній системі освіти і виховання / П. Кендзьор // Доба. – 2005. – № 1. – С. 13 – 17.
3. Програма «Громадянська освіта» для загальноосвітніх навчальних закладів в 9 – 11 класах // Історія в школах України. – 2007. – № 4. – С. 21 – 26.
4. Проект «Концепція громадянської освіти та виховання в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/>. – Назва з екрану.